

J. LAZAUSKAS

INDIVIDUALYBĖ IR JOS PAŽINIMAS

Viena įspūdingiausių realybės apraiškų (fenomenų) yra individualybė. Gal dėl to apie nepakartojamą jos įvairovę šiandien tiek daug kalbama.

Kas yra individualybė? Neretai sakome: individualus, subjektyvus, unikalus. Tai daugiareikšmės sąvokos. Sakydami „individualus“, dažnai norime pabrėžti, jog kažkas būdinga atskirai paimtam individui, turime galvoje tai, kas susiję su atskiru asmeniu, jam vienam priklauso ir pan. O kas yra subjektyvu? Vienu atveju šia sąvoka nusakome tai, kas asmeniška, būdinga tik vienam asmeniui, subjektui, kitu — pabrėžiamo priešingumą objektyvumui (pavyzdžiui, subjektyvus požiūris). Gal kiek apibrėžčiau vartojame sąvoką „unikalus“. Ja paprastai pažymime tai, kas tam tikru atžvilgiu nepaprasta, reta, ypatinga. Iš pirmo žvilgsnio gali atrodyti, kad tarp visų šių sąvokų nėra nieko bendra. Iš tikrųjų jos visos įsipina į individualybės (individualumo) apibūdinimą. Individualu yra tai, kas subjektyvu, t. y. būdinga tik vienam asmeniui, subjektui, žinoma, jeigu subjektyvumo sąvoka nusakome ne tik dvasinį asmens (asmenybės) gyvenimą (kai kalbama apie individualų požiūrį, reikia pabrėžti, kad jis neatskiriamas nuo individualybės, bet nebūtinai turi būti tendencingai subjektyvus).

Žmogaus individualumas, jo „Aš“ ypatingumas nėra antinomiškas visuomeniškumui. Priešingai — individo visuomeniškumas yra jo individualumo reikšimosi bei vystymosi sąlyga. „Ypač,— rašė K. Marksas,— reikia vengti vėl priešpastatyti „visuomenę“ kaip abstrakciją individui. *Individas yra visuomeninė* būtybė. Todėl bet kokia jo gyvenimo apraška <...> yra *visuomeninio gyvenimo* apraška ir teigimas“¹.

Iš to, žinoma, neišplaukia, jog individo elgesiui neturi reikšmės jo biologiniai pagrindai ir veiksniai: anatinės ypatybės, organizmo bren-

¹ К. Маркс и Ф. Энгельс, Из ранних произведений, М., 1956, стр. 591.

dimo ir vystymosi procesai, nervų ir liaukų sistemos, lyties skirtumai, medžiagu apykaitos procesai, paskatos. Anotinės ir fiziologinės organizmo savybės nustato tam tikrus žmogaus elgesio „rėmus“. Tačiau kokiū mastu jo elgesį sąlygoja tam tikros paskatos ar impulsai — diskutuotinas klausimas, nors dėl to, kad jie svarbūs, netenka abejoti. Taip pat nėra jokio reikalo neigti įgimtų gabumų (muzikinių, matematinių ir t. t.) įtakos visuomeniniam gyvenimui. Tačiau negalima nukrypti ir į kitą kraštutinumą — skelbti biologinių ypatybių ir veiksmų pirmumą, laikyti juos pagrindiniu visuomeninių procesų determinantu. Sakykim, jog pagal tam tikrus pastovius žmogaus organizmo skirtumus nustatyti rasiniai požymiai betarpiškai neveikia psichinių ypatybių. Įvairių rasių žmonės vienodomis kultūrinėmis sąlygomis susidaro vienodas pažiūras, siekius, pasirenka vienodus mąstymo ir veiklos būdus. Daug ginčų buvo sukėlusį instinktų problema, bet įsigilinus paaiškėjo, jog ir instinktus apsprendžia socialinis veiksnys. Socialiniame žmogaus elgesyje instinktyvus mechanizmas veikia visiškai kitokiomis formomis, negu gyvuliuose. Šiuo atveju biologinis pradas tik tiek charakterizuoja žmogų kaip asmenybę, kiek tas pradas vykdo socialinę funkciją.

Didelę įtaką individo elgesiui turi ir psichologinės ypatybės bei veiksniai: charakteris, intelektas, jausmai, vaizduotė, valia ir kt. Aplinkos poveikis tarsi lūžta per jų prizmę, bet psichologinių, kaip ir biologinių, ypatybių bei veiksmų nepakanka, norint paaiškinti individo veiksmų (elgesio) panašumą ar skirtumus. Žmogiškų savybių ir elgesio identiškumą ar skirtingumą lemia socialinės aplinkos struktūra. „Tezėse apie Fojerbachą“ K. Marksas rašė, jog „žmogaus esmė nėra abstraktas, savybingas atskiram individui. Savo tikrovėje ji yra visuomeninių santykių visuma“². Šis klasikinis teiginys atveria naujus žmogaus individualumo tyrimo kelius. Asmenybė negali būti nagrinėjama atsietai nuo visuomeninių santykių, kuriems esant ji veikia. Dar daugiau! Asmenybė — tai individuali konkrečių istorinių bei socialinių santykių būtis. Arba, kitaip sakant, asmenybė, būdama sociali, yra ir individuali. Pavyzdžiui, kai visuomenėje egzistuoja socialinis buržua tipas, jis individualizuojasi kiekvienoje atskiroje buržuazinėje asmenybėje.

Kas apsprendžia šį asmenybės individualumą? Jau iš to, kas pasakyta apie individo elgesį veikiančius veiksmus, peršasi išvada, jog į individualybę gali būti žiūrima kaip į tam tikrą biologinio ir psichologinio savitumo apraišką. Tačiau tai toli gražu neišsamus atsakymas į mūsų klausimą. Pagrindas, kaip matėme, yra socialinė asmenybės charakteris-

² F. Engelsas, Liudvigas Feuerbachas ir klasikinės vokiečių filosofijos pabaiga, V., 1964, p. 48.

tika, kurios objektyvumą nusako klasinė priklausomybė, apsprendžianti žmogaus vietą visuomeninių santykių sistemoje. Ši vieta lemia jo gyvenimo būdą, socialinius ryšius, atsiskleidžiančius per įvairius socialinius vaidmenis ir t. t. Visa tai ir turi lemiamą įtaką individualybės formavimuisi. Asmenybė darosi nepakartojama individualybe tiek, koku mastu praturtėja jos visuomeniniai ryšiai ir santykiai, kiek ir kaip išsiplečia socialinė veikla, išsivysto sugebėjimas integruoti savyje kuo daugiau sociališkai reikšmingų vertybių. Savo ruožtu individualybę apsprendžia asmenybės autonomija kiekvieno jos socialinio vaidmens atžvilgiu. Mat, nepripažįstant santykinio asmenybės savarankiškumo ir savivaldumo, apie jos aktyvumą bei per jį pasireiškiantį individualumą neįmanoma net kalbėti.

Galima būtų pateikti daug faktų, rodančių tokio individualybės supratimo adekvatumą tikrovei. Tačiau vienas iš ryškiausių yra F. Engelso jaunystė. V. Leninas, remdamasis Markso susirašinėjimu su Engelsu, pavaizdavo, kokia nepakenčiama aplinka Engelsui yra buvusi Barmeno mieste ir perdėm krikščioniškoje prūsiskoje šeimoje. Engelsas net nuogaštavęs, kad netaptų vokišku filisteriu ir neįneštų filisteriškumo į komunizmą. Nors, kaip pažymėjo V. Leninas, „po 1848 metų revoliucijos gyvenimas privertė jį grįžti į tėvo kontorą ir ilgiems metams tapti „vertelgystės kroviniu galviju“, bet jis sugebėjo išsilaikyti ir susikurti ne krikščioniškai prūsiską, o visai kitonišką draugų aplinką, sugebėjo tapti visam amžiui negailestingu „filisteriškumo įnešimo į komunizmą“ priešū“³.

Žmogų veikia gamtinė ir socialinė aplinka (klasinėje visuomenėje individualybę daugiausia sąlygoja klasinė asmenybės padėtis), bet jis, šia aplinką pertvarkydamas bei sužmogindamas, kuria ir save. Šis procesas įvairiomis istorinėmis sąlygomis vyksta skirtingai. Gamybiniuose santykiuose, pagrįstuose private gamybos priemonių nuosavybe, visuomet slypi vienokios ar kitokios išnaudojamosios klasės individų nužmoginimo formos. Žinoma, iš viso to neišplaukia, jog klasinio antagonizmo sąlygomis išnaudojamųjų klasių individai tėra bespalvė masė. Klasių kovoje formuojasi išnaudojamojo, kaip visuomeninių santykių subjekto, asmenybė, kuri vėliau, socializmo sąlygomis, įgyja kokybiškai naujų galimybių veikti ir keisti šiuos santykius. Socializmas, panaikindamas įvairių žmogaus nuasmeninimo formų socialinius bei klasinius pagrindus, padėdamas jam įsisavinti naujos visuomenės poreikius ir tikslus, labai išplečia žmogaus galimybes vystyti bei turtinti savo visuomeninius ryšius ir santykius. Kitaip tariant, socializmas sudaro palankias sąlygas visapusiškam

³ V. I. Leninas, Raštai, t. 19, p. 516.

asmenybės vystymuisi, o tai yra pagrindas jai, kaip individualybei, tarpti.

Nagrinėjant individualybės formavimosi procesą, svarbu turėti dėmesyje ir tai, kad žmonės patys kuria savo istoriją tam tikroje visuomenėje, kur kiekvienai paskesnei kartai jos pirmtakė perduoda daugelį „gamybinių jėgų, kapitalų ir aplinkybių“⁴. Šios paveldėtos gyvenimo sąlygos tolesniam vystymuisi suteikia ypatingą pobūdį. Tačiau naujoji karta šį paveldėtą realų pagrindą ne tik įsisavina, bet ir modifikuoja, keičia, skatina jį tolesnei plėtotei⁵. Kiekvienas šios kartos atstovas, akumuliudamas bei apdorodamas visuomenės sukauptą patyrimą arba „socialumą“, taip pat kuria ir save, savo individualumą.

Tai, kas būdinga atskirai asmenybei (individualybei), šioje veikloje susipina su tuo, kas būdinga žmogui (bendrybei) ir ką galima atskleisti, žiūrint į žmogų tik per visuomeninių santykių prizmę. Tačiau individualybėje slypi ne tik bendrybės momentas, dalis, ji yra ir ypatingybė, nepakartojamas, išimtinis reiškinys. Šiame nepakartojamume ir slypi individualybės turtingumas, nes, kaip pabrėžė V. Leninas, „*turtingiausia* yra tai, kas *konkrečiausia* ir *subjektyviausia*“⁶. Tikroji individualybė, anot Hegelio, „savo esmę įdeda į tai, kas sukurta“⁷ veikiant. Tai anaip tol nereiškia, jog individualybės nepakartojamumas yra sustingęs, pastovus. Kaip rašė V. Leninas, „kiekvienas konkretus daiktas, kiekvienas konkretus kažkas įvairiai ir dažnai prieštarinčiai santykiauja su visa kita, ergo (vadinasi.— *Red.*) būna pats savimi ir kažkuo kitu“⁸. Šis bendras konkretybę charakterizuojantis principas liečia ir individualybės ypatingumą, kuris taip pat nuolat kinta.

Apskritai taip apibūdinama individualybė. Tai tam tikras atskirybės pagrindu egzistuojantis bendrybės ir ypatingybės derinys, besiremiantis atskiryste. Individualybė yra tiek ypatinga kiekvieno individo savybių, ypatybių ir patirties visuma, tiek ir bendrybė, atskleidžianti jo visuomeninio išsivystymo lygį; tai savita, nepakartojama bendrybės apraiška.

Individualybė veikia visose dvasinio gyvenimo srityse — intelekto, emocijų, valios, bet jį — ne vien sąmonės reiškinys. Įdomiai šiuo klausimu rašo A. Gramšis. Anot jo, visos ikišiolinės filosofijos į žmogų žiūri kaip į individą, apribotą savo individualybės, o tą individualybę

⁴ K. Marksas ir F. Engelsas apie religiją, p. 63.

⁵ Vienas mūsų poetas yra net pasakęs, jog „nė skatiko nevertas tas jaunimas, kuris nuolankiai taikosi su visomis iki jo nusistovėjusiomis normomis ir dogmomis, kūrybiškai nesistengia pažūrėti į jas ir įtvirtinti gyvenime savo asmenybę, savo „aš“ naujais atradimais, neabejotinai stumiančiais gyvenimą į priekį“ (*B. Mackevičius*, *Tau patikėta ateitis, jaunyste!* — „Komjaunimo tiesa“, 1970 m. gruodžio 5 d.).

⁶ V. I. Leninas, *Raštai*, t. 38, p. 215—216.

⁷ Гегель, *Сочинения*. т. IV, М., 1959, стр. 170.

⁸ V. I. Leninas, *Raštai*, t. 38, p. 124.

palaiko jė dvasia. Čia kaip tik ir reikia pakeisti pažiūrą į žmogų, kitaip sakant, į žmogų reikia žiūrėti kaip į aktyvių santykių grandinę (procesą), tarp kurių individualybė, nors ir turėdama didžiausią svarbą, vis dėlto nėra vienintelis svarstomasis elementas⁹. Šia prasme individualybė — tai individas, užimantis veiklią poziciją aplinkos (darbo objekto, kolektyvo ir t. t.) atžvilgiu. „Kiekvienas keičia ir perdirba save patį tiek, kiek jis keičia ir perdirba visą santykių kompleksą, kurio centru ir raktu jis kaip tik ir yra“¹⁰. Kiekvienam atskiram individui dalyvaujant šiame santykių visumos keitime bei perdirbime, ir formuojasi individualybė. Jeigu, kaip teigia A. Gramšis, „žmogus — tai procesas ir kaip tik savo paties veiksmų procesas“¹¹, tai kartu pasakoma, kad procesas yra ir individualybė. Šio proceso turinys priklauso tiek nuo objektyvių sąlygų bei galimybių, tiek ir nuo asmenybės aktyvumo lygio, rodančio, kokiu mastu ji yra laisva, vysto savo savimone, apreiškia save.

Individualybė galima tik laisvės sąlygomis, t. y. tiek, kiek ji aktyviai ir sąmoningai gina savo teises, valdo priklausomybę, įveikia esamą būtinumą. Tačiau, antra vertus, individualybė yra ir tam tikra laisvės sąlyga, kurios poveikis priklauso nuo to, kiek ji išreiškia tikruosius, esminius konkrečios bendrijos (kolektyvo, klasės, nacijos) interesus, kiek ir kaip ji šiomis jėgomis remiasi. Visa istorija susideda iš asmenybių veiksmų. Oet svarbiausia, V. Lenino žodžiais tariant, yra atskleisti, kuriomis sąlygomis šiai veiklai laiduotas pasisekimas, kas laiduoja, kad ši veikla nepasiliks pavienis aktas, skęstas priešingų aktų jūroje¹², prie kurių visuomeninių jėgų „galėtų prisijungti „vienišos asmenybės“¹³. Tačiau ne bet kokios jėgos turi lemiamą įtaką. Socialinis asmenybės aktyvumas, kaip neatskiriama jos savybė, sociališkai reikšmingas tampa visų pirma tiek, kiek yra susijęs su atskirų klasių veikla. Šis susijimas nėra vien subjektyvių norų išraiška. Tai sociališkai sąlygotas procesas.

Asmenybės, kaip individualybės, vystymasis visuomenėje — bendravimo bei izoliavimosi dialektika. Pirmykštėje visuomenėje dominavo bendravimas; individas lyg ir ištirdavo bendrijoje. Klasinio antagonizmo sąlygomis plačiai įsivyravo izoliavimosi tendencija, įgavusi įvairias individualizmo ir egoizmo formas. Socializmas savo kokybiškai nauju išsivystymo lygiu įveikė šiuos du kraštutinius. Privatinės gamybos priemonių nuosavybės panaikinimas sudarė sąlygas bendravimo bei izo-

⁹ Zr. A. Gramšis, Filosofijos ir istorijos problemos.— „Problemos“, 1969, Nr. 2, p. 101.

¹⁰ Ten pat.

¹¹ Ten pat, p. 100.

¹² Zr. V. I. Leninas, Raštai, t. 1, p. 137.

¹³ Ten pat, p. 364.

liavimosi harmonijai, t. y. tokiai padėčiai, kai, vyraujant bendravimo tendencijai, asmenybei atsiveria naujos galimybės visapusiškai bei harmoningai vystytis. Šios galimybės įgyvendinamos socialinėje veikloje. Ir kuo aktyvesnė bei įvairesnė ši veikla, tuo asmenybė, kaip individualybė, ryškesnė, o jos poveikis socialinei aplinkai didesnis. Taip yra todėl, kad socializmo sąlygomis, panaikinus privatinę gamybos priemonių nuosavybę, palaipsniui likviduojamas visuomeninių santykių savarankiškumas individų atžvilgiu (individai iš esmės tampa savo pačių visuomeninių ryšių kūrėjais) bei individualybės pajungtumasis atsitiktinumui. Socializmas panaikina tokią padėtį, kai „veikla,— K. Markso žodžiais tariant,— čia pasireiškia kaip kančia, jėga — kaip negalia, apvaisinimas — kaip iškastravimas, fizinė ir dvasinė *paties* darbininko energija, jo asmeninis gyvenimas <...> — kaip prieš jį patį nukreipta, nuo jo nepriklausoma, jam nepriklausanti veikla“¹⁴, ir paverčia socialinę veiklą esmingiausiu individualybės formavimosi šaltiniu.

Svarbus ir individualybės pažinimo klausimas, kuris tik iš pirmo žvilgsnio atrodo esąs paprastas. Dėl to visai nenuostabu, jog itin plačiai yra paplitusi nuomonė, kad visuomenės mokslų atstovus turėtų dominti ne asmenybė kaip individuali nepakartojamybė, bet kaip tam tikras (socialinis, psichologinis, etinis ir t. t.) tipas. Tačiau toks tipiškumo priešpastatymas individualumui ignoruoja dialektinę bendrybės, ypatingybės bei atskirybės vienybę ir kartu yra vienašališkas, nepriimtinas.

Kokie realūs individualybės pažinimo būdai? Individualybė, kaip jau minėta, neatskiriama nuo asmenybės: kiekviena asmenybė kartu yra individualybė, nors ir nevienodo lygio (ne vienodai ryški). Todėl, ir individualybę analizuojant, visų pirma reikia vadovautis bendraisiais asmenybės tyrimo principais, jų tarpe svarbiausiu — konkrečiu istoriniu, klasiniu požiūriu. Kadangi asmenybė yra individualus kompleksas socialinių santykių, t. y. tų pačių visuomeninių santykių, bet paimtų tokioje projekcijoje, kai ji priekį išskyla ne daiktas ir ne idėjos, bet patys žmonės bei jų bendrijos, tai, ir individualybę nagrinėjant, pagrindinis tyrimo objektas turi būti tam tikri visuomeniniai žmonių santykiai. „Sociologas-materialistas, daręs savo studijų objektu tam tikrus visuomeninius žmonių santykius,— pabrėžė V. Leninas,— tuo pačiu jau studijuoja ir realias *asmenybes*“¹⁵. Be to, svarbu žinoti ir bendrybės bei konkretybės santykį. „*Bendrybės* reikšmė,— rašė V. Leninas,— yra prieštaringa: ji negyva, ji negryna, nepilna etc. etc., bet tik ji ir tėra *p a k o p a j k o n k r e t y b ė s* pažinimą, nes mes niekuomet pilnai nepažįstame konkretybės. *Begalinė* bendrų sąvokų, dėsnių etc. suma duoda *konkretybę* visu jos

¹⁴ K. Marksas ir F. Engeisas apie literatūrą, V., 1961, p. 33—34.

¹⁵ V. I. Leninas, Raštai, t. 1, p. 372.

pilnumu“¹⁶. Vadinas, individualybė, kaip tam tikra konkretybė, iš esmės yra pažini. Pažindami bendrybę (tam tikrą klasinį tipą), artėjame į konkretybės (individualybės) pažinimą, pakylame tam tikrą jos pakopą. Tačiau vien pripažinimu, kad individualybė yra pažini, pasitenkinti negalima. Ne mažiau svarbu yra atskleisti individualybės pažinimo galimybes. O jos iš tikrųjų nemažos, nes asmenybės individualumą sudaro atitinkami jos išsivystymo bei reiškimosi *lygio* ir *struktūros* skirtumai, nuo kurių daug priklauso ir asmenybės socialinis vaidmuo.

Literatūroje, ypač skirtoje kūrybinei individualybei nušviesti, dar neretai vyrauja romantiškas pakilumas, individualybės poetizacija. Pavyzdžiui, I. Turgenevas aiškino, jog kiekvienas talentas, *kaip ir paukštis*, privalo turėti savo balsą¹⁷. Dažnai taip pat sutinkamas talento palyginimas su įvairiais gamtos reiškiniais. Dėl to kai kam net užuominos apie individualybės matavimą gali atrodyti šventvagiškos. Tačiau tai neturėtų mūsų stebinti. Individualybės lygio, jos struktūros išskyrimas rodo, jog ne tik menas, bet ir mokslas gali prisiskverbti į tai, ką gaubia romantikos miglėlė.

Kyla klausimas, koks yra individualybės ir dėsningumo (dėsnių) santykis. Jeigu individualybę sutapatintume su ypatingybe, besiremiančia atskiryste, ir ypatingybę izoliuotume nuo bendrybės, tai toks klausimas iš viso neiškiltų. Tačiau tikrovėje „kiekviena atskirybė,— kaip rašė V. Leninas,— yra (šiaip ar taip) bendrybė. Kiekviena bendrybė yra atskirybės (dalelė, arba pusė, arba esmė)“¹⁸. Todėl mūsų klausimas, atrodo, keliamas pagrįstai. Tai sudėtingas klausimas. Jo sudėtingumą apsprendžia visuomenės vystymosi dėsnų specifinės ypatybės bei faktas, kad „kiekviena atskirybė ne visa įeina į bendrybę“¹⁹ (bene todėl individualus nepakartojamumas neretai literatūroje ir siejamas tik su biologiniais individo pagrindais).

Daugelis visuomenės vystymosi dėsnų yra bendros, ilgalaikės tendencijos, kylančios kaip kolektyviški reguliarumai. Šios tendencijos liečia tik tam tikrą faktų grupę, o konkretūs individualūs įvykiai ir procesai, būdami daugiapusiški, negali priklausyti vienai kuriai nors grupei. Žinoma, tai nerodo, jog paneigiamas ir individualių įvykių bei procesų dėsningumas. Anaiptol. Jie „paklūsta“ ne atskiriems dėsniams, bet dėsnų grupėms, veikiančioms bendrai. Atskiri faktai (atskirybė) — daugelio dėsnų susikirtimo viename taške (plokštumoje ir pan.) rezultatas. Kaip pažymėjo F. Engelsas, „yra nesuskaitoma daugybė tarp

¹⁶ V. I. Leninas, Raštai, t. 38, p. 265.

¹⁷ Зг. «Русские писатели о литературном труде», т. 2. Л., 1955, стр. 712, 713.

¹⁸ V. Leninas, Raštai, t. 38, p. 347.

¹⁹ Ten pat, p. 347.

savęs susikryžiuojančių jėgų, begalinė jėgų lygiagretainių grupė, ir iš to susikryžiovimo išeina vienas bendras rezultatas — istorinis įvykis“²⁰.

Supratimas, kad atskirybė yra daugelio dėsnių susikirtimo rezultatas, sprendžiant mums rūpimą klausimą, turi principinę reikšmę. Norint surinkti grupę konkrečių objektų (įvykių, procesų ir t. t.), kurie sudarytų klasę, reikia atsiriboti nuo atsitiktinių, šiai klasei nebūdingų individualių savybių. Ir jeigu atskirybė būtų tik vieno tam tikro dėsnio išraiška, apie jos individualumą, ypač ypatingybės prasmę, sunku būtų kalbėti. Tačiau taip, kaip matėme, nėra. Visuomenės mokslų atstovus (istorikus, sociologus) domina ne tik dažnai pasitaikantys, bet ir išimtiniai įvykiai, nes jie gali būti susiję su giliais kokybiniais pakitimais. Taip pat jiems asmenybė įdomi ne tik kaip tipas, bet ir kaip individualybė, t. y. tam tikra bendrybės ir ypatingybės visuma. Todel individualybė turi būti tyrinėjama ir toliau. To reikalauja tiek mokslo vystymosi logika, tiek naujo žmogaus formavimosi praktika. Nesunku pastebėti, kaip neigiamai veikia, sakykim, auklėjimo procesą tai, kad nėra gilesnės šio klausimų analizės. Juk neretai šiandien kalbama, kad dabartinėje mokykloje, vyraujant masiniams specialistų rengimo metodams, neskiriama kiek reikiant dėmesio individualybės ugdymui. Ir daug kas norėtų ištaisyti susidariusią padėtį. Tačiau kaip? Norint atsakyti į šį klausimą, reikia giliau ištirti individualybę, jos pažinimo ir ugdymo būdus.

Taip pat negalima pamiršti ir dabartinės buržuazinės filosofijos atstovų pastangų nuneigti marksistinį individualybės supratimą, komunizmo statybos praktiką. Dabartinė buržuazinė filosofija — neotomizmas, personalizmas, egzistencializmas ir kitos jos kryptys, — nors kai kurių jų atstovų ir geri ketinimai, antikomunizmo propagandistams teikia nemaža medžiagos, ypač jie padeda palaikyti mitą, jog komunizmas žlugdąs asmenybę, siekiąs užgniaužti žmogaus individualybę, norįs ją nužeminti iki kolektyvo statybinio akmens, o kolektyvas, ypač socialistinė valstybė, slopinanti individo savarankiškumą, kol palaipsniui žmogus nuasmeninamas, virstąs pereinamuoju visybės momentu ir t. t.

Jau yra įprasta, kad dalis buržuazinių autorių keltų komunizmo teorijai būtent tuos kaltinimus (suprantama, pateikdami kiek pakeista forma), į kuriuos šios teorijos pagrindėjai jau yra atsakę. Tačiau pastaruoju metu suaktyvėjo ir kita komunizmo idėjinių priešininkų dalis. Jie marksizmo-leninizmo klasikus atskiria nuo šiuolaikinių marksistų. Pastaruosius kritikuodami, jie mėgina nuneigti marksizmą apskritai. Antai Ž.-P. Sartras (turima galvoje jo knyga „Dialektinio proto kritika“)

²⁰ K. Marksas ir F. Engelsas apie religiją, p. 229.

šiuolaikinį marksizmą kaltina tuo, kad jis į atsitiktinumo sritį esąs išmetęs visas konkrečias žmogiškojo gyvenimo aplinkybes ir todėl iš istorinės visuotybės telikęs tik jos universalumo skeletas. Sutapatinęs marksistinę asmenybės supratimą su vulgariu sociologizavimu, Sartras aiškina, jog apskritai marksizmas ignoruoja individualybę. Ir jeigu jis, pavyzdžiui, norėdamas suprasti smulkiaburžuazinio inteligento, išcivio iš prancūzų sūrukiosios buržuazijos P. Valeri kūrybą, kreiptųsi į marksistus, jie pateiktų minėto universalumo skeletą — abstrakčią tiesą, — ir analizės metu Valeri išgaruotų.

Sis klausimas marksizmo-leninizmo klasikų veikaluose plačiai nušviestas. Marksizmo klasikai neneigė individualybės reikšmės, jie ne kartą sumaniai yra analizavę įvairias asmenybes, jų individualumą. Klasikinis tokios analizės pavyzdys gali būti V. Lenino straipsniai apie L. Tolstojų ir kt. Visa tai rodo, jog marksizmui, kaip teorijai, mestas kaltinimas, kad esanti neigiama ar ignoruojama individualybė, nėra pagrįstas. Tačiau, antra vertus, tai ir kelia uždavinį toliau bei giliau nagrinėti individualybę, daug plačiau tirti jos pažinimo būdus. Šiuolaikinėje buržuazinėje filosofijoje vyrauja dvejopas požiūris į galimybę pažinti individualybę. Vieni autoriai (daugiausia egzistencialistai ir neotomistai) įrodinėja, jog individualybė žmogiškajam pažinimui neprieinama, kiti (daugiausia neokantinės Badeno mokyklos atstovai) aiškina, kad individualybės tyrimui reikalingas specialus individualizuotas, t. y. idiografinis, metodas.

Kadangi visais šiais atvejais išryškintas (neotomizmo net mistifikuojamas) tik individualybės ypatingumas, jos vidinės būsenos subjektyvumas, neigiama objektyviai egzistuojanti dialektinė bendrybės, ypatingybės ir atskirybės vienybė, tai ką tik suminėti buržuazinių filosofų požiūriai nėra priimtini. Tačiau dar negalima tvirtinti, kad jie turi būti tik atmetami. Geriausias atsakymas į jų samprotavimus vis dėlto yra tolesnė pozityvi individualybės, asmenybės analizė, remiantis marksistine metodologija.

Iš to, kas pasakyta, sektų, kad asmenybė, būdama sociali, yra ir individuali. Ši neatskiriama asmenybės bruožą labai apsprendžia individo biologinis bei psichologinis savitumas, o jam lemiamos įtakos turi individo vystymosi (veiklos) visapusiškumas ir socialinis aktyvumas. Individualybė — tai ypatinga kiekvieno individo savybių, ypatybių ir patirties visuma, atskleidžianti jo visuomeninio išsivystymo lygį. Netenka abejoti ir individualybės pažinimu (ši galimybė visų pirma slypi dialektinėje bendrybės, ypatingybės ir atskirybės vienybėje), dėl ko asmenybę reikia analizuoti ne tik kaip tam tikrą tipą, bet ir kaip individualybę, išskiriant įvairius lygius ir struktūras.